

Beseda o pravem času

resničnim prijatlom naroda našega slovenskega.

P. . . . Stopili smo v novo dōbo, ki zahteva novo pa marljivo delavnost; kerstiti jo hočem djansko dōbo. Zlasti nam Slovcem se kaže mnogo dela; pa treba nam je namreč še kopati, orati, gnojiti, sejati, vlačiti na polju svoje narodnosti, ako hočemo, da nas ne bodo lenobe in zaspanosti tožili unuki naši, ako ne najdejo sadú ob svojem času, ki bi bil imel pred njimi stati že, cveteti in zoreti, da bi jim le treba bilo žeti, na kupe spravljati, hvaležno vživati sad truda našega in veselo dalje zidati.

Dolžnost nam je torej, da uidemo tej pravični tožbi, ob enem, ko se s krepko besedo potegujemo za obveljavo tudi nam zagotovljenih pravic prestopiti v djanje; brez tega prestopa nam ni nič pomagano. Da smo dozdej križem roke držali Slovenci, nam sicer noben pošten človek, ki vé, kaj smo v malo letih doveršili, očitati ne more; al da bi se bilo dalo še marljivšim biti, se nam pa morebiti more reči.

Ako je to tako, prevažno vprašanje nastane, v čem naj se razvija naša delavnost o sedanjem času?

Gotovo ne v tem, da se vedno le spominjamo žalostnih preteklih časov. Mir jim bodi! Saj so minuli; Bog daj, da se ne zbudé nikdar več!

Tudi ne v tem, da se hudujemo čez nje, ki so tlačili našo narodnost. Bodi jim odpušeno, naj so nam že vedoma ali nevedoma delali krivico in težave!

Tudi ne v tem, da vpijanjeni veselja roke križem držimo, milejšo zoro, ki nam je napočila, občudovaje in zlatih darov z nebes pričakovaje.

Tedaj v tem, mi kdo poreče, da se berž jutri vpelje slovenski jezik po vseh učilnicah in pisarnicah slovenskih. Ne, ljubi moj, blizo si zadel, pa nisi je uganil. Na vrat na nos je malo kdaj prav in dobro; v hitrici storjeno, je rado zapozneno.

Pa nikar ne misli, prijatelj moj! da v ravno tisti rog trobim jez kot uni, ki nas psujejo rekoč, da še nimamo slovenskih knjig, učnikov in uradnikov, in že hočemo imeti učilnice in pisarnice slovenske; tudi ne s tistimi, ki našemu jeziku očitajo revšino, nezmožnost in nepripravnost za šole in pisarnice. Čuj le misli moje. Učiteljev domačih slovenskih res zadosti nimamo; al le domá jih nimamo. Preden se pa polna luna premladí, lahko domú dobimo iz Hervaškega, Ogerskega itd. sinove slovenske, ako le vlada djansko dodeli šolstvu ravnopravnost. Tudi pripravnih uradnikov nam zares primanjkuje še; al dajte le ukaz, vradniki se bodo kmali pripravili; saj gré sleherni človek rad s trebuhom za kruhom. Iz Hervaškega in Ogerskega so nam poslali med drugimi tudi mnogo takih, ki so zmožni berž jutri opravljati svojo službo v duhu ravnopravnosti in imamo serce za pravično domačo reč. Tudi nam z vsakim dnevom pripravnišči rastejo v mladini naši, ki se čedalje čversteje poprijemlje jezika maternega. Ako se pa tudi koj jutri po vseh uradnijah slovenščina ne vpelje, kar nihče ne zahteva, naj se pa koj vsakemu Slovcu na voljo dá, vlagati pisma v domačem slovenskem jeziku; to tirjati menda vendar ni prenapeto. Z veseljem smo slišali, da so Slovenci po Hervaškem in celó po Ogerskem kmalo znali toliko hervaški in madjarski, da so zamogli z ljudmi govoriti in še celó v pisarnicah v narodnem jeziku jim odpisavati. Ali bi res nemogoče bilo, da se naši uradniki v kratkem vsi ravno tako izurijo v našem maternem jeziku? Le taki, ki se ga nočejo učiti, naj mesto svoje prepusté unim verlim domorodcom, ki so iz Hervaškega in Madjarskega domú prišli.

Da knjig nimamo učilnicam potrebnih, ne tajimo ne sebi ne komu drugemu. Le neumnež sam sebi in zdravniku rane in bolezní pokriva. Al da jih nimamo, nismo krivi mi; krive so spona in verige našega jezika. Pač bi se nam bil posmehoval celi svet, ako bi se mi bili z učil-

nimi knjigami oskerbovali, pa bi jih bili mōli glodali in bi jih ne bil nihče rabil. Dajte nam le naš jezik v šole in pisarnice, kmalo bomo imeli knjig, so „Novice“ naše že večkrat rekle. In tako je prav; kmalo jih bomo imeli, kmalo, pa ne koj čez noč.

Ravno učilnim knjigam se moj svet obrača.

Ker smemo opiraje se na zdravo pamet, nepodkupljivo pravico in cesarske postave terdno se zanašati, da ni več dalje čas, ko bo mili jezik naš dosegel z drugimi jeziki enake pravice v šolah in pisarnicah, se nam važna dolžnost naklada, pripravljati potrebno gradivo, da se bomo zamogli spoznanih pravic kmalo poprijeti.

Vsaki letni čas ima opravila svoje, ravno tako tudi narodnost v vsaki svoji dobi svojih djanj zahteva. Dokler nam ne pridejo pravice, bodi poglavitna naša skerb, da se borimo za-nje po postavni poti; došle pravice nam pa nakladajo dolžnost, stopiti z učilnimi knjigami na dan. Da bodo pa koj prve knjige dobre in pripravne, se naslednjih pravil držimo:

1. Z učilnimi knjigami se nam ni preveč prenalagati. Čez noč skerpane niso vredne piškavega oreha. Izverstne dela se le sčasoma veršé.

2. Učilne knjige naše naj so ali izvirne, ali pa saj tako poslovenjene, da se jim ne bode na vsaki strani prestava brala. Ptuje blago naj se spremeni in predela popolnoma v domačo pičo, osolí z domačo soljo in obleče v domače oblačilo.

3. Knjige naj spisujejo pripravni in dotičnih ved popolnoma zmožni možje. Dobrih knjig le opiljen in oglajen jezik ne dela, vednost je treba v prvi verstí imeti, v drugi pa umetnosti, jih komu po lahki in kratki poti dopovedati. Javaljne bo spisal izverstno šolsko knjigo kdo, ki mladeži v šoli še ni učil ali je ne učí.

Prepričan sem, da nam ne manjka mož, ki so, kar jezik in vednost tiče, pripravni knjige vsakorsine vednosti izverstno spisovati. Da se pa ne raztrosijo močí, da se jih saj iz začetka več ne loti enega dela, je neobhodno potrebno, da se slovenski domoljubi porazumijo, kateri naj to, kateri to vednost obdeluje. Nasvetujem torej odbor domoljubnih in učenih mož, kateri naj bi to reč v roke vzel, kateri naj pozove vse iskrene domorodce, ki bi se hotli oglasiti pri njem ter naznaniti, kterege dela se hočejo lotiti. Odbor naj bi potem vsako delo le enemu zročil, njegovo delo pa vsem unim, ki so se ga tudi bili hotli poprijeti, dal v spregled, da ne pišejo le kritike ali razsodbe o njem, ampak da izdelano knjigo po svojem mnenju popravijo, dostavijo, kar se jim dostavi, predelajo, kar se jim predelati treba zdi. Poslednjo razsodbo naj pa izreče odbor.

Po tej poti bi se učilne slovenske knjige, akoravno ne čez noč, vendar kmalo, ako se odbor kmali ustanovi, zgovorile in pripravile za tisk, ki se lahko pospeši, kadar bo na tem, da se vpeljejo. In terdne vere smo, da se ne bomo sramovali na dan z njimi.

„Novicam“ našim, *) ki se trudijo že toliko let za

*) Častiti gosp. dopisnik je, kakor se nam zdí, z dobrim premislíkom razodel nazoče nasvete, in da je omenil to, da na vrat na nos ne gré pisati šolskih knjig, je pravo zadel; al po naših mislih je pred vsem tem še treba vediti: 1) kateri nauki (predmeti) se bojo učili slovenski, za ktere naj se tedaj pišejo slovenske knjige, in 2) po katerih izgledih naj se napravijo te knjige, da bojo ugodne za različne razrede šol, in 3) kdo bo določil to: ali deželni zbori, o katerih še celó nič jasno ni, kako deleč bo segala njih šolska oblast, ali pa „Unterrichtsrath“, o katerem se je že mnogo govorilo, pa se vendar še ni rodil na svét. To vse so prve vprašanja ali kakor Nemeč pravi „Vorfragen“, ki morejo rešene biti, da se vé kako in kaj. Brez tega ni prave podlage: kaj naj bi se pisalo in kako. Če se knjiga napravi le „in bonam fidem“, pa ne bi obveljala za šolsko knjigo, imajo pisatelji truda obilo, in vse delo njih utegne biti zastoj. Kdo jo bode tudi tiskal brez gotovosti, da bode se prodajala? Nekdanje slovensko društvo je napravilo g. Hicinger-ja, naj spiše

blagor domovine in priznanje narodskih pravic narodu našemu, bi srečni uspeh tega imenitnega dela privošili.

Legat.

Majhina, pa predraga jezikoslovna drobtinica.

Ko je uni dan nad ljubljanskim Šent-Vidom gorelo, sva pozno zvečer z mojim očetom sedé to in to pogovarjala se; kar nekdo k nama pristopi rekoč: „V Šent Vidu gori“. — Oče to slišati mene prašajo: „Ali ne bo na gradu na „legat“ zavpil in povedal, kje da gori?“ — No, to jo imamo, si mislim; serce pa mi veselja zaigra. Prepričati se, je li beseda „legat“ še živa, očeta poprašam, kje da so to besedo slišali? — „Pri nas pravimo, da v Ljubljani vselej na legat z grada pripoveduje, kje da gori“ — mi oče odgovoré. — Preteklo saboto me stric obiščejo; poprašam tudi njih, ali umejo izrek: „na legat vpiti?“ — Se vé da vem, kaj se to pravi; kakošen pa je legat, tega ne vem povedati; nisem ga še vidil. Ravno to mi moja mlajša sestra poterdi. Legat je tedaj nemški „Sprachrohr“.

Domá pa smo vsi omenjeni v Ribniški fari na Dolenskem. A. Lésar.

Kratkočasno berilo.

Kdor po svetu gré, marsikaj zvé,

ali:

Kako se ujec Koča za „Novičarja“ poteguje.

(Dalje.)

Zdaj se z Mihom pogledata; ta mu pomigne, in kakor sta se že prej pogovorila, začne gostivničar: „Ujec! že zdavnej mi je na jeziku bilo vas vprašati, ali nista z Mihom v kaki žlahti, ker ga niste za pasterka hotli imeti?“

Ujec. Djal bi, da sem mu prav toliko v žlahti, kot tebi.

Janez. Kako pa vendar, da niste njegove matere vzeli?

Ujec. To toliko ūmem, kot skrivnost svete trojice.

Miha. Pa kadarkoli je mogla kaka žlahta med vama biti?

Ujec. Sodite sami, sej ste po šolah hlače tergali; jaz tega ne vejm. Tvoja mati je bila mojega očeta bratova hči, ki je kmali po porodu tega dejteta z ženo vred za vročinsko boleznijo umerl, torej je bila tvoja mati le dve leti od mene starejša, in ker sva se v eni šiši porodila, sva tudi v eni šiši rastla, se prav kot brat in sestra ljubila in se zmirom tikala. Hodila sva vküp k nauku za spoved in obhajilo, zvali so naji gospod, mene Janeza Kočevega, in njo Mino Kočevo; tvojo mater Štefan pa pozneje tudi Uršo Kočevo. Tako prihajava mi dva od dné do dné večá, hodva vküp na sejm in tako tudi po Božjih potih. Pripeti se enkrat, ker sva bila ravno na Križni gori, da jo nekdo sproži: „Hencejte! ta sta gotovo ženin in pa nevesta, zakaj enak par se kmali ne najde.“ — „Kaj pa da — zaverne godčev Marka iz naše vasí — kako moreta li ženin in pa nevesta biti, ker on je Koča, ona pa tudi Koča? — Rejs je, da sem takrat še toliko na ženitvo mislil, kot Türk na svejti kerst, pa besede „on Koča, ona Koča“ mi skorej sapo povzamejo. Vendar to sem še prenesel, to še ni bilo nar večé húdo. — Pride predpúst drúgega leta. Bil je predvečer svete Neže, kar prilomastijo v našo šišo Marka Prijatelj, njegov sin Blaže, njegovega očeta brat in pa njegove matere sestreni mož. Nas vse lepo kristjansko po-

zdravijo in se za mizo vsedejo. Mina pa pri tej pričé kot podlasica iz šiše smúkne. Kam pa? — tega ne vejm. Kar začne eden starejših mož kramljati, da so slišali, da imamo prav zalo žrebico na prodaj, in da so prišli, če bo mogoče, se za-njo pogodit. Čez to mi je bilo smeha počiti, torej jo naglo iz hiše potegnem, ter naravnost k pokojni materi pred ognjišče tečem in rečem: „Čujte ljüba mati! Prijatlevi so prišli k nam žrebico küpovat, ker vendar vsak živ človek vej, da zvnaj belca tudi kar repiča konjskega ne glejštamo.“ — Na to mi mati s smehom odgovoré: „O za božjo voljo vendar! kaj si li še tako mlad, da tega ne ūmeš, da žrebica našo Mino pomeni?“ — Vejste, da ko bi bil kdo tudi verč stüdenčine o svetih treh kraljih mi za tilnek vlil, se ne bi bil tako zlo prestrašil kot takrat. Zmüznem se vés pobit iz veže, grem za šišni vogel in začnem kot malo dejte milo in milo plakati. — Pa tudi še to sem prenesel, to še ni bilo nar večé húdo. — Pogodili so se: Blaže je bil zal korenjak in torej tudi Mina v ta küp dovoli. Na kratko, tisti dan po svečnici je bila poroka in Mina vzame od naše šiše slovó.

Jaz dopolnem svoje 24. leto. Moj stareji brat nima otrok. Kar me eno nedeljo oča k sebi v hram pokličejo in mi rečejo, da se morem oženiti, da naj po svetu pogledam, in če bom ktero po svojem sercu najšel, da bomo vale brez vsega odlašanja pirovali. Prikimam z glavo, pa ne čerhnem ne bele ne černe, ter greva iz hrama in morebiti bi bilo ostalo vse pri starem, ako bi se ne bilo kmali po tem nekaj posebnega zgodilo, to je, Blaže nenadje umerje — in Mina s tem paperkom (na Mihata kazaje) uboga udova ostane. — Čez besedo paperk se smeh vzdigne. — Al ujec mahoma zareži: Kaj je tu se smejati? mar li resnice ne govorim? — Enoglasno vsi odgovorijo: „Res je, res“. — In potolažen pripoveduje možak na dalje: Poldrúgo leto po Blaževi smerti mine, kar mi naenkrat misel pride, da če sem jez prec še Koča, da pa Mina več Koča ni, tu ti sam pri sebi dem: Gladi brado! kaj veljá, ko bi Mina spet Koča postala? — Rejs se nisem mislil ženiti tudi še zdaj; ker je pa to očetova želja, Mina pa sama po mojem sercu bila, se podam nekega dné k njej, ter ji ob kratkem povem, kar me pri sercu teži rekši: „Mina! čuj, oča so mi svetovali se oženiti, in glej! ti si po mojem sercu, ne bi hotla toraj v našo šišo nazaj priti?“ — Ona se zavzame, ter me debelo zraven pa vendar prijazno pogleda in reče: „Janez! vejš, mislim tako ostati.“ — Jaz na to kar ob besedo pridem in se proti vratam vernem. Pa zdajci me za roko prime, ter mehko dé: „Ne prestraši se! če je drúgač mogoče, naj se pa božja in pa tvoja volja zgodi.“ — To slišati kot jelen skoz vrata planem, ravnopot k očetu pridervim, jih objamem in ūkam: „Oče! oče! sem jo najšel, ki je po mojem sercu.“ — „No! čigava pa je?“ — „Naša Mina! naša Mina!“ — „Mina, Blažetova vdova?“ — Prav ona in nobena drúga ne“. — Oča skimajo z glavo rekši: „Ljübi moj Janez! se bojim, da iz te zmesi ne bo peke. Sicer kar se mene tiče, tako ti povejm, da bi bil serčno zadovoljen, pa vidva sta si v žlahti. — Al pomiri se, vale jütri pojdeva h gospod fajmoštru in oni nama bojo to reč bolj na tanko razložili.“ Greva drúgi dan k gospodu. Naji poprašajo, kaj da želiva? Jez rüdeč kot kervava pesa, molčim in v tla gledam, oča jim pa povedó moj namen. Gospod na to z laznimi besedami rekó: „Prijatleve Mine ni potreba hvaliti, ker je bolj znana, kot jaz; je pridna, pametna, pobožna, ob kratkem, vse lepe lastnosti ima — (moje serce od veselja vré) — pa samo ene ji popolnoma manjka — (moje serce kalüje) — in ta je, da ne bo nikoli Janezova žena, zato ker sta si preblizo v žlahti.“ Tisti hip mi je zaveršelo v glavi, kakor volu, kadar ga mesar po čelu z batvo telebi — pa se vendar nekoliko zbrihtam ter rečem: „Gospod! ta ne more biti, ker jaz sem Koča, ona pa Prijateljca.“ — „Ti pa to povem, odvernejo gospod, da tako govoriš, kakor ūmeš, in pristavim samo

zemljopis. Rodoljubni gospod je storil to; društvo je prosilo tadanje ministerstvo nauka, naj ga odobri za nižjo realko ali gimnazijo; vrednik „Novic“ je osebno pri gosp. ministru grofu Thunu bil in podpiral prošnjo, — al vés up naš je splaval po vodi — zemljopis ni bil za šole sprejet! To v dokaz, da morajo pred takim početjem vse gori imenovane „Vorfragen“ rešene biti. To je pa le naša osebna misel; prav bi bilo, da bi tudi drugi rekli svojo. Vred.